

HUMANISTISCH VERBOND SINDS JAREN '70 OP DE BRES VOOR PRIVACY

Gedurende de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw stond de bescherming van privacy volop in de belangstelling. De voortschrijdende techniek, met name de introductie midden jaren '80 van de personal computer (pc), elektronische post (e-mail) en het wereldwijde web (www of Internet), brachten onbegrensde mogelijkheden met zich mee om informatie op te zoeken, op te slaan en uit te wisselen. Elektronische bestanden met (persoons)gegevens kunnen aan elkaar worden gekoppeld. En ze kunnen razendsnel worden opgevraagd, doorzocht en uitgewisseld. De registratiedrang die, tegelijk met de automatiseringsgolf, vanaf de jaren '80 pas goed op gang kwam duurt vandaag de dag nog voort. Hieronder een overzicht van standpunten van het HV, prominente Verbondsleden en sympathisanten betreffende kwesties in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw, die met privacy te maken hebben.

Persoonsregistratie

De bescherming van persoonlijke gegevens van de burger stond vanaf begin jaren zeventig (opnieuw) in de belangstelling. Tijdens het HV congres van 1973 sprak voorzitter Max Rood over het privacy aspect van de automatisering van bevolkingsgegevens. Rood kondigde aan dat het Verbond eind 1973 of begin 1974 met een eigen rapport over deze problematiek hoopte te komen 'en daarmee de openbare gedachtenvorming te beïnvloeden'.¹

Het Hoofdbestuur gaf opdracht tot het vormen van een 'Kommissie Centrale Personenregistratie' met als opdracht om de kwestie van centrale en automatische registratie van persoonsgegevens te onderzoeken. Opdracht: ingaan op de negatieve effecten en de grote gevaren die hieronder schuil gaan. Met het rapport wilde de commissie wetgeving op dit terrein bevorderen. Er was nog niets geregeld (!). De Commissie bestond uit: Ico van der Willik (voorz.), Jan Holvast, Aad Proeme, mr. Jan Willem Sentrop, Rob Sorgedragter. Van der Willik en Sorgedragter waren hoofdbestuursleden. Privacyspecialist Sentrop was in die tijd topambtenaar bij het ministerie voor WVC (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) en bestuurslid van de Stichting Waakzaamheid Persoonsregistratie. Hij maakte vanaf 1975 tot 1977 deel uit van het hoofdbestuur. Sentrop heeft in 1985 een boek gepubliceerd over privacybescherming getiteld *Privacy-Bescherming in Nederland: Schets Van Een Ontwikkeling*, red..

Het rapport van de Commissie verscheen in 1974. Ico van der Willik besprak het in *Humanist*.

Gevaren:

- Een mogelijke aanslag op de privacy en inperking van de vrijheid van het individu.
- Versterking van de macht(sverdeling) ten gunste van de overheid en het ambtenarenapparaat.
- Misbruik van de gegevens door de ontvanger, voor oneigenlijke doeleinden.
- Het gebruiken van registratievormen ter ondersteuning of het in de hand werken van discriminatie.

Aanbevelingen:

- Een duidelijke scheiding aanbrengen tussen het beheer en de uitvoering van de registratie van persoonsgegevens.

¹ *Humanist* nr. 9, 15 mei 1973, p. 4.

- Het in principe niet voor een ander doel mogen gebruiken van de gegevens dan voor het in de te verstrekken vergunning omschreven doel.
- Per bestand niet meer gegevens opslaan dan voor het betreffende doel strikt noodzakelijk.
- Verbod op het onderling koppelen van bestanden over personen.
- Inzage- en correctierecht van de geregistreerden.
- Geheimhoudingsplicht van het bij de registratie betrokken personeel.²

Leengedrag in bibliotheken

In 1977 werd Rob Tielman voorzitter van het HV. Een jaar later stelde hij de kwestie van de registratie van persoonsgegevens aan de orde. In zijn artikel 'Nieuwe bedreiging voor veiligheid van persoonlijke gegevens' ging hij in op het nieuws dat de politie geïnteresseerd was in het monitoren van gegevens van bibliotheken, met name wie welke boeken leent en waarom. Hij stelde: 'Het is niet toelaatbaar dat de beheerder van een openbare bibliotheek e.d. de politie inlichtingen verstrekt over wie wanneer en waarom boeken heeft geleend.'

- Het verlegt de ethische verantwoordelijkheid teveel naar 'de Overheid'.
- Het zet de vrijheid van meningsuiting en informatie op de tocht.
- Het is een vorm van discriminatie: het maakt van bibliotheekgebruikers méér dan anderen potentiële verdachten.
- Menselijke grondrechten moeten gerespecteerd en verdedigd worden, en niet ingeperkt.³

Volkstelling

In 1795 werd de eerste volkstelling gehouden, in 1971 de laatste. Rondom deze volkstelling was veel rumoer en maatschappelijk protest. Een toenemend aantal Nederlanders zette vraagtekens bij wat de overheid met die persoonlijke gegevens deed. Ook rezen er twijfels over of de overheid voldoende waarborgen kon bieden voor de bescherming van de persoonsgegevens tegen gebruik door derden. Het protest zorgde ervoor dat de volgende telling, die voor 1981 was gepland, niet meer werd uitgevoerd. De roep om bescherming van de privacy zorgde er uiteindelijk voor dat in 1991 het instrument van de volkstelling wettelijk werd afgeschaft. Sinds die tijd worden virtuele volkstellingen gehouden.⁴ Het HV had ernstige bedenkingen tegen onderdelen van deze volkstelling, ondermeer vanwege het ontbreken van waarborgen ten aanzien van de anonimiteit en hieruit voortvloeiend de ontoelaatbare inbreuk op de privacy.⁵

2 Ico van der Willik, 'Centrale registratie van persoonlijke gegevens', in *Humanist* nr 18, oktober 1974, p. 3-8.

³ R. Tielman, 'Nieuwe bedreiging voor veiligheid van persoonlijke gegevens' in *Humanist*, nr. 23, 15 december 1978, p. 3.

⁴ Wikipedia

⁵ *De stem van het Humanistisch Verbond 1966-1978*, aug. 1979, pg. 7.

Algemene Wet op de Privacy

In de zomer van 1980 werden twee wetsontwerpen ingediend. Een algemene privacywet en een wet op de Centrale Personen Administratie. Vanaf het begin heeft het Verbond de ontwikkelingen kritisch gevolgd.

Het Humanistisch Verbond heeft zich altijd sterk gemaakt voor wetgeving en regelgeving inzake de bescherming van persoonsgegevens. Ook maakt ze zich sterk voor permanent toezicht op de bescherming van de gegevens. 'Privacybescherming blijft nodig omdat de toegenomen technische mogelijkheden en (overheids)bemoeienis de persoonlijke levenssfeer steeds meer bedreigen' aldus het Humanistisch Manifest uit 1987 en 1990.⁶

Algemene Identificatieplicht

Het Verbond heeft zich eind jaren negentig van de vorige eeuw uitgesproken tegen de invoering van de Algemene Identificatieplicht. Waarom? Volgens het Verbond betekende het een verregaande inbreuk op de privacy. Mocht het systeem er toch komen dan moesten er voldoende garanties worden gegeven voor de bescherming van de autonomie van de burger. Ook moest de fraudegevoeligheid van het registratiesysteem in de gaten worden gehouden en, waar nodig, verholpen of verminderd. Het Verbond koos voor een "brede" wet, waarin is vastgelegd dat geen inbreuk op de grondrechten is toegestaan tenzij de rechter hiervoor toestemming heeft gegeven.

'Voor het HV geldt dat het eerste grondrecht (het verbod op discriminatie) het zwaarst moet wegen en dat iedereen in staat moet worden gesteld zijn privé-leven in te richten naar eigen normen en waarden. Bij openbare diensten mag er geen sprake zijn van uitsluiting op grond van persoonskenmerken'.⁷

Registratie kerkelijke gezindte

Het Verbond is altijd een principieel tegenstander geweest van overheidsregistratie van de kerkelijke gezindte: deze vormt een bedreiging van de persoonlijke levenssfeer. Het is niet de taak van de overheid om persoonsgegevens te verstrekken aan Kerken. Bovendien is het verstrekken van deze gegevens in strijd met de scheiding tussen Kerk en Staat. Het verstrekken van gegevens aan derden druist in tegen het recht op privacy.

In 1986 schreef het HV een brief aan de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken waarin haar standpunt over de registratie van de kerkelijke gezindte van de Nederlanders werd uiteengezet. Het Verbond plaatste een aantal kanttekeningen bij een eventuele overgangsregeling voor informatieverstrekking aan de kerken:

- het maakt aanspraak op gelijke behandeling: Gezien de grondwet dient een eventuele regeling dient ook van toepassing te zijn op genootschappen op geestelijke grondslag.
- het HV is altijd een principieel tegenstander geweest van overheidsregistratie van de kerkelijke gezindte: deze vormt een bedreiging van de persoonlijke levenssfeer.
- een overgangsregeling mag alleen in werking treden indien alle betrokken geregistreerden daarmee uitdrukkelijk akkoord zijn gegaan.
- op de overgangsregeling is de (ontwerp)Wet Persoonsregistraties van toepassing: ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer dient een reglement voor deze registraties te worden opgesteld.

⁶ *Humanistisch Manifest (1987)*. Werkprogramma van het HV voor de jaren 1987-1989, overgenomen in het *Humanistisch Manifest (1990)* voor de jaren 1990 en 1991.

⁷ *Humanist* augustus/september 1988, p. 3-4.

Op grond van deze kanttekeningen deelde het HV overigens mee, geen gebruik te willen maken van een dergelijke overgangsregeling⁸

In februari 1990 opnieuw een artikel over registratie van kerkelijkheid. Het HV vond dat artikel 87, lid 2, van het wetsontwerp Gemeentelijke Bevolkings Administratie moest worden geschrapt. Het artikel regelt de systematische verstrekking van persoonsgegevens door gemeenten aan een samenwerkingsverband van kerkgenootschappen (de SILA) of andere genootschappen op geestelijke grondslag. Standpunten van het Verbond:

- Het is niet aan de kerkelijke overheid om de kerkelijke gezindheid van ingezetenen te registreren. Of om te registreren of iemand kerkelijk is of niet. Het is immers een privacygevoelig gegeven.
- De verstrekking van persoonsgegevens door de gemeenten aan de SILA is niet gerechtvaardigd. Noch de burger noch de gemeente heeft hier een bijzonder belang bij. Alleen geestelijke of kerkelijke genootschappen hebben hier baat bij. De bezwaren van het HV waren aan de Tweede Kamerfracties kenbaar gemaakt.⁹

Zedenmeesterij en schending van het zelfbeschikkingsrecht.

De Staat als hoeder van de goede zeden. De humanistische stichting 'Socrates' organiseerde in 1985 een conferentie over dit thema. De sprekers uitten hun zorg over het optreden van de Staat als zedenmeester. Het zou ten koste gaan van het zelfbeschikkingsrecht van de burger.

De ontplooiing van het individu is gebaat bij een zo groot mogelijke vrijheid van zelfbeschikking. Bij een ijzeren greep van de overheid op de burgers door middel van registratiesystemen, gegevensuitwisseling, en scherpe controle, kwijnt de menselijke waardigheid en verdwijnt de individuele verantwoordelijkheid, aldus de conferentie. Voorzitter Tielman schreef in *Humanist*: 'Vanuit humanistisch oogpunt zou het onjuist zijn de seksualiteit wezenlijk anders te benaderen dan alle andere aspecten van menselijk gedrag. De vraag of de staat zedenmeester is of zou moeten zijn dient daarom niet alleen te slaan op seksualiteit maar ook op criminaliteit, bedrijfsleven, defensie, milieu, enzovoort'.¹⁰

Kern van het artikel is het betoog van jurist en privacyspecialist Jan-Willem Sentrop in het humanistisch wetenschappelijk tijdschrift *Rekenschap* van maart 1985:

- de ontplooiing van het individu is gebaat bij een zo groot mogelijke vrijheid van zelfbeschikking.
- bij een ijzeren greep van de overheid op de burgers door middel van registratiesystemen, gegevensuitwisseling en scherpe controle, kwijnt de menselijke waardigheid en verdwijnt de individuele verantwoordelijkheid.

Vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw tot aan de aanslagen Amerika in 2001 heeft het Verbond nauwelijks aandacht besteed aan privacy kwesties. Als gevolg van de terroristische dreiging wereldwijd werden de veiligheidsmaatregelen verscherpt en de vrijheid van de burgers ingeperkt. Het HV heeft af en toe haar zorgen uitgesproken over de toenemende overheidsbemoeiens. De laatste jaren is er hernieuwde interesse en zorg over de inbreuk op de privacy van de burger. Meest recent nog over het rekeningrijden en het verstrekken van bankgegevens van Europeanen aan de Verenigde Staten.

Sinds een paar jaar staat privacy bij het Humanistisch Verbond weer volop in de belangstelling. Zo is er een Platform Burgerrechten opgericht door HV-leden, gaat het

⁸ *Tien jaar standpunten & uitspraken van het Humanistisch verbond 1979-1989*, mei 1989, pp. 37-39.

⁹ Geen registratie van kerkelijkheid', in *Humanist*, februari 1990.

¹⁰ *Humanist*, maart 1985, p. 11.

HV in aanloop naar de verkiezingen in 2010 in gesprek met diverse politici over het thema, komt het thema terug in een politiek pamflet en een 'humanistische meetlat' ten behoeve van de verkiezingen en wordt in 2011 een digitaal product (combinatie van enquête met zelfonderzoek inclusief cursorische onderdelen) gemaakt.

Geraadpleegde bronnen:

Humanistisch Manifest Werkprogramma van het HV voor de jaren 1987-1989 (1987)

Humanistisch Manifest Werkprogramma van het HV voor de jaren 1990-1991 (1990)

Tijdschrift *Humanist/Human*, jaargang 1970 – 2009

Tijdschrift voor Humanistiek

Humanistisch wetenschappelijk tijdschrift *Rekenschap*, jaargang 1970 – 2009

De stem van het Humanistisch Verbond 1966-1978. Een overzicht van standpunten en uitspraken van het HV gedurende die tijd (augustus 1979).

Tien jaar standpunten & uitspraken van het Humanistisch verbond 1979-1989 (mei 1989).

Database Praktische Humanistiek (DPH) tot 2009.